

A MANDZSÚRIAI KONFLIKTUS

A RÉGI FIZIKUSOK előtt „horror vacui“ néven ismert természeti törvény kérlelhetetlenségével láthatjuk érvényesülni az államok életében azt a jelenséget, hogy valahányszor egy régtől fogva létező államalakulat hanyatlásnak indul, az összetartó erők gyengülése folytán a beteg testből kiszakadozó, vagy azzal már csupán lazán összefüggő országrészek hol erőszakos módon és szinte egy csapásra, hol fokozatosan s szinte észrevétlenül életerősebb szomszédok hatalmi körébe kerülnek és az erőviszonyok eltolódása — az egyes esetek körülményei szerint alakuló változatokban — érdekszférák keletkezésére, védelem államok szervezésére, vagy éppenséggel a szomszéd állam területébe való bekebelezésre vezet. Túlságosan leegyszerűsített és az események igazi rúgóit félreismerő történelem-szemlélet lenne az, amely e folyamatok okát egyes nemzetek terjeszkedési és hódítási vágyában keresné és bennük csupán annak következményeit látná, hogy az egyik állam sikerrel élt a másiknak átmeneti, vagy tartós gyengesége által teremtett alkalommal és azt saját hatalmi törekvései — a divatos szóhasználat szerint: „imperialista” céljai — javára gyümölcsöztette.

Egészséges és jól megalapozott állami és társadalmi berendezkedéssel bíró nemzet saját érdekének nyilvánvaló sérelme nélkül nem nézheti tétlenül, hogy határain túl anarchikus állapotok kapnak lábra, megszűnik a jogrend uralma és nem létezik többé oly szerv, vagy hatóság, amely az államok közötti érintkezésben minduntalan felmerülő kérdések elintézése körül mint tárgyaló fél és a tárgyalások eredményeit végrehajtó hatalom eljárhatna. Még fokozottabb mértékben áll ez abban a gyakori és a mai korban szinte tipikusnak mondható esetben, amikor az erősebb államnak jelentős gazdasági érdekei követelik a másik államban legalább oly mértékben rendezett állapotok fenntartását, hogy a gazdasági érdekek közvetlenül veszélyeztetve ne legyenek. A fejlettebb, erősebb állam rendszerint gazdasági téren kezdi hatalmi körébe vonni a vele földrajzi kapcsolatban álló területeket, elsősorban azokat, amelyek bármi oknál fogva bizonyos centrifugális törekvést mutatnak azzal az államhatalommal szemben, amelyhez eddig tartoztak. E gazdasági érdekelttség szükség-szerűen arra vezet, hogy amikor az államhatalom további gyengülése folytán a közállapotok oly mértékben megromlanak, hogy a gazdasági tevékenység zavartalan folytatása veszélyeztetettnek látszik, az idegenben bírt vagyonukat féltő polgárok nyomása alatt valamilyen közvetlen beavatkozás történik, mely végeredményben — különösen, ha a

veszélyeztetett érdekek jelentősek és a beavatkozást egyéb, közrendi vagy honvédelmi szempontok is indokolják — egészen az idegen területek tényleges birtokbavételéig terjedhet.

Egyedül a most ismertett folyamatok törvényszerűségének és minden tudatos terjeszkedési politikától függetlenül is szükségszerű kifejtésének szem előtt tartásával alkothatunk magunknak helyes ítéletet azokról az eseményekről, amelyek az elmúlt esztendőben a távol keleten s különösen a már hosszabb ideje a távol keleti események gyűpontjául szolgáló Mandzsúriában lezajlottak. Ezek az események másként, mint immár több évtizedre visszanyúló előzmények távlatából meg nem érthetők és különösen el nem bírálhatók. Az előzmények összefüggő láncolatának nem ismerése, vagy emlékükhöz elhalványulása lett az oka annak, hogy a japán-kínai konfliktusnak a köztudatban oly szinte példátlanul egyoldalú megítélésével találkozunk, aminő a ható tényezőknek és a történelmi fejlődésnek akármilyen csekély mérvű ismerete mellett soha gyökeret nem verhetett volna.

Annak a drámának, amely 1931 szeptemberében Mukden mellett a délmandzsúriai vasút töltésén kezdődött és amelynek fordulatokban gazdag cselekménye még ma sem ért véget, a világ szemében Japán az intrikusa. Japán félelmetes hadseregére támaszkodva, ok nélkül, vagy mondvascinált ürügyek alapján megtámadta a védtelennek hitt Kínát, elszakította tőle Mandzsúriát s ott protektorátusa alatt árnyékállamot szervezett; majd amikor a Nemzetek Szövetsége megállapította eljárásának jogtalanságát, a döntést nem ismerte el, hanem duzzogva félreállt, végül legutóbb Mandzsúrián túl újabb kínai tartományt foglalt el s egyáltalán semmi büntudatot nem mutat. Ez a felfogás, amely a sajtónak a japán-kínai konfliktussal szemben elfoglalt álláspontjánál fogva szinte uralkodóvá vált, a tények megvilágításában igen lényeges módosításokra szorul. Amikor arról szólnunk, hogy japán-kínai konfliktus tört ki Mandzsúria birtokáért, nem szabad olyan nemzetközi bonyodalomra gondolnunk, amely előállana, ha valamelyik európai hatalom akarná elhódítani szomszédjától területének egy részét. A lényegbevágó különbség s egyben a helyzet sajátossága főleg két körülményben rejlik: az egyik az, hogy a szembenálló felek közül Kína csak a fogalomnak igen tág értelmezése mellett nevezhető államnak, a másik pedig, hogy a vitás országrészen, Mandzsúriában egyes hatalmak s elsősorban Japán évtizedek óta olyan különleges jogokat élveznek, amelyek számos vonatkozásban a szuverénitás megosztásával egyenlők. Ezek az alapvető tények idéztek elő Mandzsúriában bonyolultságában párhuzam nélkül álló nemzetközi jogi helyzetet és közelebbi ismeretük nélkül nincsen mód annak megértésére, hogy valójában mi is történt Kína és Japán között 1931 szeptember 18-ának sorsdöntő éjszakája óta.

Kínában már a múlt század második felében a bomlás felre nem ismerhető tünetei mutatkoztak. A birodalom közjogi és közigazgatási berendezkedése — az uralkodó személyének közmondásossá vált különleges helyzete ellenére — olyan volt, hogy a központi kormányhatalom csak szűk körben s mintegy esetlegesen érvényesült az egyes tartományok kormányzóinak szinte teljesen önálló jogállása mellett. A központi kormányzat és egyben a császári tekintély hanyatlásának tünetei voltak a

tai-ping és boxer-lázadások, amelyek több — kivétel nélkül szerencsésen kimenetelű — külső hadjáratral és az uralkodók személyes fogatkozásaival együtt olyannyira megrendítették a mandzsu-dinasztia helyzetét, hogy 1911-ben bekövetkezett a monarchia bukása. Ettől az időponttól kezdve a belpolitikai helyzet úgyszólván pillanatokra sem jutott nyugvópontra. Az elmúlt két évtized folyamán Kínának nem volt központi kormányzata, amely ezt a nevet megérdemelte volna, bár ezidőszent a nemzetközi diplomáciai érintkezésben az ú. n. nankingi kormány Kína kormányául el van ismerve, külképviselői mindenütt akreditálva vannak s kiküldöttei Kína képviseletében helyet foglalnak a Nemzetek Szövetségében, ahol Kína nemrégen tanácstagságot is nyert. Ennek ellenére ez a nankingi kormány nem több, mint csupán egyike a Kína uralmáért versenyző hatalmi tényezőknek s befolyása nem terjed túl azon területen, amelyen Csi Kai-sek tábornagy vezénylete alatt álló hadserege operál. A mandzsúriai bonyodalom kitörésekor a nankingi kormány nehéz harcban állt a Jangce-folyótól délre eső tartományokban hatalomra jutott bolsevista szervezetekkel és egyidejűleg fegyveres lázadás fenyegette mind észak felől, ahol Sih Yu-szán tábornok csapataival, mind délen, ahol a kantoni kormány hadseregével álltak harcban Csi Kai-sek seregei. A birodalom északkeleti tartományai — Mandzsúriát is beleértve — Csang Hszüeh-liang tábornagnak — Csang Co-lin fiának és utódának — kezében voltak, aki ugyan 1928 végén formailag elismerte a nankingi kormány fenhatóságát, valójában azonban Peking székhellyel a hadserege által megszállt tartományokban függetlenül uralkodott. Nyilvánvaló, hogy ott, ahol a tényleges hatalom ilyen módon megoszlik és a központi kormányzatnak fegyveresen kell létéért küzdenie, az állami funkciók gyakorlása sem lehet zavartalan és egyöntetű és így hiányoznak azok az előfeltételek, amelyek mellett a szó közönséges értelmében vett egységes állami kormányzatról beszélhetünk. Kína belső helyzete legfőbb tényezője a távolkeleti eseményeknek és Japán magatartásának indító okai közt is első helyen áll.

Mandzsúria—hivatalos néven „a három keleti tartomány“ — ama országrészek közé tartozott, amelyek az évtizedes polgárháborúk során viszonylag keveset szenvedtek és ez a szerencsés sorsa jórészt két körülmény találkozásán múlott. Az egyik az, hogy Mandzsúriának — amelyet a mandzsu uralkodóház közvetlen fennhatósága alá tartozó ősi birtokának tekintett — Kína többi részétől eltérő közigazgatási szervezete volt, amely kevéssel a császárság bukása előtt alapos és eredményes reformon ment át, miáltal lehetővé vált a forradalmat követő nyugtalan időszakban is rendezett közállapotok fenntartása. 1916-ban az erőskezü Csang Co-lin tábornagy lett Mandzsúria ura — aki pályáját mint rablóvezér kezdte és az orosz-japán háború alatt japán zsoldban állt, de a császárság bukása idején már Fengtien tartomány katonai kormányzója volt — s egészen a legutóbbi időkig az ország csupán egyszer cserélt gazdát, amikor Csang Co-lin-nak 1928-ban bekövetkezett halála után fia lépett örökébe. Az államhatalom nagyobb szervezetsége mellett másodsorban a Mandzsúriában kialakult különleges nemzetközi helyzet járult hozzá ahhoz, hogy a három keleti tartomány nem lett tartósan polgárháború hadszínterévé. Igaz viszont, hogy Japánnak Mandzsúriában elfoglalt különleges jogállásából eredtek azok az újabb bonyodalmak, melyek — bár úgy látszik, nem hosszú időre — mégis hadműveleti területté tették Mandzsúriát.

Mandzsúria elsőszben nyert jelentőséget a nagy nemzetközi politikában, amikor az 1895. évi japán—kínai háború befejeztével — amely tulajdonképpen a koreai félsziget birtokáért folyt — a győztes Japán oly feltételeket kényszerített ellenfelére, amelyek szerint Kína lemondott a mandzsúriai tengerpart jelentékeny részéről és ezzel az egész Kvantung-

félszigetről, Port-Arthur várával és a nagyjelentőségű Dairen-i kikötővel együtt. Ezt a japán terjeszkedést Oroszország mindenáron meg akarta akadályozni, mert a mandzsúriai tengerpart igen alkalmasnak látszott arra, hogy ott keletázsiai pozíciójának megerősítése végett újabb jégmentes kikötőt szerezzen, amely Vladivosztoknál jóval kedvezőbb földrajzi fekvésénél fogva katonai és gazdasági szempontból egyaránt értékes lett volna. Az orosz kormánynak sikerült céljai érdekében közös diplomáciai lépés számára megnyerni akkor új szövetségesét, Franciaországot, valamint Németországot is, ahol II. Vilmos császárnak valóságos rögeszméjévé vált a „sárga veszedelem“ elhárítása. A három nagyhatalom a diplomáciai érintkezés udvarias szólamaiba burkolt, de félre nem érthető fenyegetéssel „eltanácsolta“ Japánt a kínai szárazföldről és a háborúban katonailag és pénzügyileg kimerült szigetország fogcsikorgatva lemondott mandzsúriai hódításairól. Elképzelhető a japán közvélemény elkeseredése, amikor kiderült, hogy Oroszország csak azért lépett fel Kína területi épségének védelmezőjeként, hogy hátmegetti utakon magának szerezze meg azokat az előnyöket, amelyekre Japán mint győzelmes hadjáratának fiai vérevel szerzett gyümölcseire jogos igényt vélt támaszthatni. Oroszország ugyanis már 1896-ban titkos szerződéssel jogot nyert északi Mandzsúrián átvonuló vasút — a későbbi Kelet-kínai Vasút — építésére, majd 1898-ban arra, hogy ezt a vasútvonalat szárnyvonallal összekösse Port-Arthurral. Egyidejűleg 25 évre bérbevette Kvantung-félsziget déli részét, ami szokásos jogi formája volt a nyugati hatalmak kínai területhódításának. Nyilvánvaló, hogy ez az orosz hatalmi politika Japán létérékét veszélyeztette, mert ha dig lepezett célját, minden más nemzetnek, elsősorban Japánnak kizárásával, Mandzsúriát kizárólagos orosz befolyás alá vonni, elérni, az orosz világbirodalom szomszédsága oly súllyal nehezedett volna Japánra, hogy alighanem végeszakadt volna a felkelő nap országa példátlan fejlődésének, amellyel rövid pár évtized alatt szinte semmiből a világpolitika számottevő tényezőjévé lett. Az orosz-japán háború tehát a mandzsúriai „nyitott ajtó“ elvéért indult és Japán számára szerencsés kimenetele egy csapásra megszüntette az orosz lidércnyomást, hosszú időre eldöntvén Mandzsúria sorsát is. A portsmouthi béke feltételei szerint Oroszország déli Mandzsúriában bírt jogait, tehát a Kvantung-félsziget bérletét és a Csang-csun—Port-Arthur-i vasutat szárnyvonalaival és a hozzátartozó területekkel és bányákkal együtt Japánra ruházta át, amivel Mandzsúriában — anélkül, hogy Kína fennhatósága megszűnt volna — két érdek-szféra — északon orosz, délen japán — keletkezett.

Amaz emberöltő alatt, amely a délmandzsúriai japán érdekszféra keletkezése óta eltelt, a japán befolyás alatt álló területen a nemzetközi jogi helyzet lényegében változatlan maradt és ez a viszonylagos nyugalmi állapot adta meg lehetőségét az ország hatalmas gazdasági haladásának. A portsmouthi békével Oroszország által feladott jogokat Japán Kínával szemben külön szerződéssel is magának biztosította, majd a világháború alatt — élve a zavaros nemzetközi helyzet által nyújtott lehetőséggel — Kínát e jogok kiterjesztésére kényszerítette. Bár az 1922. évi washingtoni konferencia eredményeképpen létrejött ú. n. kilenchtalmi egyezmény folytán, amellyel a szerződő felek kötelezték magukat Kína függetlenségének, szuverénitásának és területi épségének tiszteletben tartására és a „nyitott ajtó“ politikájának követésére, a háború alatt szerzett és az egyezmény alapelveivel össze nem egyeztethető kiváltságok egy része Japán számára ismét elveszett, Mandzsúria jogállása továbbra is olyan marad, hogy — a népszövetségi bizottság jelentésének szavai szerint — „valószínűleg az egész világon párhuzam és példa nélkül áll, hogy egy ország vele szomszédos állam területén hasonlóan kiterjedt gazdasági és közigazgatási privilégiumokat élvezzen.“

A mandzsúriai politika középpontjában kezdettől fogva a vasutak kérdése állt és ezért mindama szerződéses jogok közül, amelyek Japán kedvezményes helyzetét biztosítják, legfontosabbak a vasútvonalak építésével és fenntartásával kapcsolatos kikötések. A mandzsúriai vasút építésére vonatkozólag eredetileg Kína és Oroszország között létrejött megállapodás szerint a vasúttársaságot területe „feltétlen és kizárólagos igazgatásának“ joga illette meg. Minthogy a Délmandzsú-

riai Vasút területe a pályatestek mellett húzódó keskeny földszalagokon kívül a legfontosabb állomásokat környező 15 ú. n. vasúti várost is magában foglalta, amelyek többhelyütt kiterjedt és népes városrészekké fejlődtek, a vasúttársaságot megillető igazgatási jog alapján, annak japán értelmezése szerint, a vasút e területeken szuverén jogot gyakorol s a kínai hatóságoktól függetlenül adót szed, iskolákat tart fenn és xendőri szolgálatot lát el, egyszóval valóságos állammá lett az államban. Minthogy a „Délmandzsúriai Vasúttársaság“ a japán állam alapítása, amelynek vezetői rendszerint magasrangú japán államtisztviselők sorából választatnak, a társaság neve alatt tulajdonképpen a japán állam gyakorolja a vasúti városokban az államhatalmi funkciókat. Természetes, hogy a japán igazgatás alatt álló vasúti területek védelmére karhatalomra van szükség s az orosz-japán háború befejezése óta a vasúti városok rendőrségén és a japán konzuli rendőrségen kívül — amelyet Japán a többi nagyhatalomtól eltérően egész Kínában mindenütt fenntart, ahol külképviselete működik — állandóan rendes japán katonaság is tartózkodott Mandzsúriában vasúti őrség neve alatt. A vasutakkal kapcsolatos kiváltságokon kívül nemzetközi szerződés biztosítja japán alattvalók számára azt a jogot, hogy Mandzsúria területén szabadon közlekedjenek, tartózkodjanak és megtelepedjenek, ipart és kereskedelmet zavartalanul űzzenek, végül földet mezőgazdasági vagy egyéb célokra korlátozás nélkül béreljenek.

Japánnak e kedvezményes helyzete két irányban volt sorsdöntő befolyással a mandzsúriai események menetére. Egyfelől megteremtette politikai és lélektani előfeltételeit annak, hogy Japán vezetőszerepet vállaljon Mandzsúria igen számottevő gazdasági lehetőségeinek kiaknázásánál és ezzel megvetette az elmúlt évtizedek erőteljes fejlődésének alapját. Nem csupán a Japán állam, hanem a magántőke is élénk részt vett az ország természeti kincseinek hasznosítását célzó vállalkozásokban, ami nyilvánvalóan lehetetlen lett volna, ha Japánnak nem lett volna módjában kiváltságos helyzete alapján a közbiztonság fenntartásáról gondoskodni. Ez a fokozott személy- és vagyonbiztonság nemcsak a japán tőke és vállalkozó szellem működését tette lehetővé, hanem nagyban hozzájárult az ebből a szempontból kevésbé szerencsés kínai tartományok lakosságának bevándorlásához, amely Mandzsúriának a gazdasági fellendüléshez megkívánt munkaerőt szolgáltatva. Mandzsúria lakossága az elmúlt évtizedekben a kínai bevándorlás folytán rohamosan szaporodott: a császárság bukásakor az összlakosság számát 18,000.000-ra becsülték, míg ma már több mint harminc millió lelket számlál, akiknek túlnyomó része, mintegy huszonnyolc millió, kínai nemzetiségű. Nem szorul magyarázatra, mily nagyjelentőségű az emberi munkaerő bősége oly országban, ahol a művelésre alkalmas területnek még ma is több mint felerésze nincsen művelés alá vonva és amelynek eddig még sem állapítható ásványt és egyéb természeti kincsei várnak feltárára.

Ha a japán gazdasági érdekeltség térfoglalása, amelyet a kiváltságos nemzetközi jogi helyzet tett lehetővé, nagyban előmozdította Mandzsúria fejlődését, e nemzetközi helyzet másfelől Japán és Kína, illetőleg a Mandzsúriában uralkodó kínai tényezők között állandó súrló-

dások és összekülönbözések forrása volt, amelyek tartósan feszült légkört teremtettek. A vasúti területek igazgatására vonatkozó határozatlan kikötésnek és a Délmandzsúriai Vasút vonalaival párhuzamos vasutak építési tilalmának értelmezése kezdettől fogva vitás volt és a vasútügy nagy fontosságánál fogva komoly nézeteltérésekre vezetett. Hasonlóképpen az egyenletlenség csíráit rejtették magukban a japán állampolgárok szabad települési és iparüzési jogára, valamint a földbérletekre vonatkozó rendelkezések, amelyekkel kapcsolatban szüntelenül kölcsönös szerződésszegési vádak merültek fel, mert a japánok állampolgáiraik jogainak megsértését, a kínaiak pedig azt panaszolták, hogy a japánok és japán honosságú koreaiak bérletek ürügye alatt tulajdoni igényeket szereznek és fokozatosan kiszorítják a kínai birtokosokat. A felmerült jogviták elintézésére hivatott fórum nemlétében megnyugtató döntés a legritkább esetben volt elérhető és az egyazon területen fennálló kettős szuverénitás amúgy is labilis egyensúlya csak addig volt fenntartható, amíg Mandzsúria kínai urai kénytelenek voltak saját helyzetük gyengesége folytán meghajolni a japán álláspont előtt és attól való félelmükben, hogy Japánt magukra haragítják, hathatósan gondoskodni arról, hogy a japán kiváltságokat a lakosság és a helyi hatóságok részéről sérelmek ne érijék.

A kínai közvéleménynek a világháború után bekövetkezett átalakulása mindjobban nehezítette Japán előjogainak ezt a hallgatólagos elismerését. Az újjáéledő kínai nacionalizmusnak egyik sarkalatos tétele volt a korábbi kormányok által idegen hatalmaknak kínai területen biztosított, Kína szuverénitásával össze nem egyeztethető előjogok megszüntetése akár erőszakos eszközökkel is. Csang Co-lin életében a Kína nagyrészen uralomra jutott nacionalista pártnak, a Kuomintang-nak befolyása Mandzsúriában csak titkos agitáció útján érvényesülhetett, halála után azonban fia és utóda hamarosan felfedte rokonszenvét a nemzeti mozgalom iránt és nyíltan csatlakozott a központi nacionalista kormányhoz. Bár a „fiatal marsall“ és hívei a központi kormányhoz való csatlakozás után is változatlanul teljes függetlenséggel kormányozták északkeleti Kínát és Mandzsúriát és az ügyek vitelére a központi kormánynak érdemleges befolyása nem volt, a nacionalista mozgalom irányában tett gesztus mégis azzal a következménnyel járt, hogy most már Mandzsúriában is nyíltan folyhatott az idegenek „imperializmusa“ elleni propaganda, amelynek az eddig sem kifogástalan japán-kínai viszonyra végtelen hatása volt. Az idegenek és előjogaik elleni izgatás persze termékeny talajra talált Mandzsúriában, ahol a lakosság lépten-nyomon maga előtt látta Japán kiváltságos helyzetének külső jeleit, a japán rendőrséget, katonaságot és hivatalnokokat és ahol a legjelentősebb ipari és kereskedelmi vállalkozások japán kézen voltak. A nacionalista propaganda, mint mindenütt Kínában, nem annyira a tudatlan és közügyekkel vajmi keveset törődő néposztályok, hanem elsősorban az intelligencia körében ért el eredményeket, de éppen ezért nem maradhatott hatás nélkül a kínai helyi hatóságok magatartására. A mandzsúriai propagandahadjárat az 1931. év április havában Mukdenben tartott nagygyűlésen érte el tetőfokát, amelyen több száz kiküldött vett részt az ország minden részéből és ahol szívenedélyesen követelték Japán mandzsúriai kiváltságainak megszüntetését és különösen a japán hatalmi pozíció kulcsának tekintett Délmandzsúriai Vasút megszerzését Kína számára.

A japánellenes izgatás hatása azonban nem merült ki gyűlések rendezésében és hazafias szónoklatokban. A Kuomintang propagandájának nyomása alatt a kínai ház- és földtulajdonosok a Mandzsúriában megtelepedett japánok és koreaiak tevékenységét minden lehető eszközzel megnehezítették, így lakbérleti és haszonbérleti szerződések tömeges felmondásával vagy meg nem újításával, valamint prohibítív béremelésekkel. Ezeknek a jogi álarc alá rejtett sikanériáknak következménye volt az az összeütközés is, amely Vanpaosan község határában egy kínai haszonbérelő és koreai alhaszonbérelő közötti szerződés érvényességével és a koreaiaknak öntözőcsatorna létesítésére irányuló jogával kapcsolatban keletkezett és 1931 júniusában a koreaiak védelmére kirendelt japán konzuli rendőrség fegyveres beavatkozására vezetett. Bár ez éppenséggel nem volt valami jelentékeny ügy, — emberéletben nem is esett kár — mégis egyik közveden oka lett a mandzsúriai helyzet felborulásának. A koreaiakat ért jogtalanságról szóló bizonyára túlzott hírek nyomán Koreában valóságos ldnai-ellenes pogrom tört ki, melynek számos kínai áldozata

volt s amelynek során jelentékeny kínai vagyont semmisült meg. Ezen atrocitás folytán Kínában új erőre kapott a japán áruk elleni bojkottmozgalom, amely természetesen még jobban elmérgesítette a japán-kínai viszonyt. Ezekkel az eseményekkel csaknem egyidőben történt az a tragikus eset, amely azáltal, hogy a japán hadsereget közvetlenül érintette, nagyban hozzájárult annak az irányzatnak megerősödéséhez, amely a szinte reménytelenül összekúszált mandzsúriai helyzetet hatalmi eszközökkel kívánta tisztázni s amelynek a dolog természeténél fogva mindenkor a japán katonai körök voltak szószólói. 1931 július 27-én kínai katonák Mandzsúria belsejében agyonlőtték Nakamura tényleges állományú japán századost és három kísérőjét. Aligha lesz valaha is hitelesen megállapítható, hogy ez a japán tiszt, aki kínai hatóságok előtt mezőgazdasági szakértőként szerepelt, milyen kiküldetésben indult végzetes útjára, az azonban vitán felül áll, hogy megöletését semmilyen eljárás és ítélet meg nem előzte. A Nakamura-eset a japán közvéleményt, különösen a katonai köröket a végsőkig felizgatta, mert abban betetőzését látták azoknak a japánellenes cselekedeteknek, amelyeket a mandzsúriai kínai hatóságok mind sűrűbben s eddigelé megtorlás nélkül elkövettek. A fengtieni kínai kormányzó által elrendelt vizsgálattal párhuzamosan a japán vezérkar saját kiküldöttei útján lefolytatott eljárással a kínai vizsgálat elégtelenségét állapította meg, amire Csang marsall második vizsgálatot rendelt. Ennek során letartóztatták és Mukdenbe szállították annak a kínai ezrednek parancsnokát, amelynek katonáit a gyilkossággal gyanúsították. A tervbe vett haditörvényszéki eljárás mikénti lefolytatásáról még tárgyaltak a mukdeni japán és kínai hatóságok, amikor 1931 szept. 18-án éjjel bekövetkezett az a nevezetes incidens, amely az eseményeknek új fordulatot adott.

A szeptember 18-iki mukdeni incidens pontos lefolyása sohasem lesz megállapítható. Tény az, hogy 18-áról 19-ére virradó éjjel a Délmandzsúriai Vasút pályatestén Mukden közvetlen közelében valamilyen robbanás történt, amely azonban aligha lehetett jelentékeny, miután a Csang-csun-Mukdeni gyorsvonat közvetlenül a robbanás után sértetlenül áthaladt a robbanás helyén. A robbanás következtében lövöldözés kezdődött a közelben éjjeli gyakorlaton levő japán őrző és a mukdeni kínai helyőrség néhány száz főnyi osztaga között. A japán őrzővezető hadnagy erősítést kért és kapott és mintegy 500 főnyi japán katonaság még az éjszaka folyamán megtámadta és megszállta a robbanás helyétől alig pár száz méternyire levő mukdeni ú. n. északi laktanyát, amelyet a kínai 7. hadosztály — 10.000 ember — úgyszólván ellenállás nélkül kiűrt, egyetlen ezred kivételével, amelynek kivonulási útját a japánok elvágták s amely kénytelen volt magának fegyveresen utat csinálni, miközben több száz főnyi veszteséget szenvedett. Még ugyanazon éjszaka és a következő nap folyamán más japán csapatok igen csekély ellenállás után elfoglalták Mukden város kínai részét, a többi laktanyát, a nagy hadianyaggyárat és a repülőteret: a kínai csapatok rendben elhagyták mindezeket a pontokat. Egyidejűleg a délmandzsúriai vasút mentén fekvő valamennyi várost megszállták a japán haderők, ideértve Csang-csun és Kirin városokat is, anélkül, hogy bárhol említésre méltó ellenállással találkoztak volna. Ettől fogva a japán csapatmozdulatok szinte szünet nélkül folytatódtak s az év végén Mandzsúriának minden fontosabb pontja japán megszállás alá került. Csang Hszüeh-liang hadereje meg sem kísérelte a védekezést s úgyszólván puskalövés nélkül engedte át az országot a japánoknak. Egyes szórványos ütközetek, mint a Nonni folyó hídjáért folytatott több napos harc, alvezérek egyéni akcióiból s részben ellenséges vezetők alatt egymás ellen operáló kínai csapatok összejöttéből keletkeztek.

Mandzsúria okkupációjának és egyéb sérelmeinek ügyét a nankingi központi kormány haladéktalanul a Nemzetek Szövetsége elé vitte, ahol a japán-kínai konfliktus hosszas eljárás tárgyául szolgált. Amennyire érthető, és életbevágó érdekei szempontjából helyeselhető volt Japán eljárása a helyszínen, éppannyira sikerületlennek és szinte ügyefogyottnak tűnik fel a japán magatartás a Népszövetség határozatai és intézkedései irányában. A japán delegáció

az események által több ízben meghazudtolt nyilatkozataival és a különböző népszövetségi bizottságok munkáját megnehezítő halogató taktikájával alaposan eljátszott minden rokonszenvet, úgyhogy a mandzsúriai bonyodalom ügyében Japánnak világszerte szinte példátlanul rossz sajtója keletkezett és magának a Népszövetségnek állásfoglalása is több ízben sokkalta barátságosabb volt Japánnal szemben, mint amennyire azt a tárgyi momentumok szükségessé tették. A japán népszövetségi delegációnak ezt a félszeg szereplését nem lehet mással magyarázni, mint azzal, hogy valóságos tojástáncot kellett járnia két összeegyezhethetetlen álláspont között, amelyek egyike szerint Japán pontosan eleget kíván tenni minden nemzetközi kötelezettségének, ideértve természetesen a Kína területi épségét garantáló washingtoni egyezményt és a háború igénybevételéről való lemondást tartalmazó Kellogg-paktumot, másika viszont — s ez az egységes japán közvélemény álláspontja, amelynek nyomása alól a kormány nem vonhatta ki magát — feltétlenül helyesnek és szükségesnek tartotta mindazt, amit Japán 1931 szeptember óta Kínával szemben tett, illetéktelen s a nemzeti önérzetet sértő beavatkozásnak tekintvén a Népszövetségnek Japán eljárásával kapcsolatos minden intézkedését. A kínai diplomácia természetesen nem mulasztotta el kihasználni a japán kiküldöttek sorozatos balfogásait és végül sikerült Japánt oly taktikai helyzetbe szorítania, amelyből nem volt más kivezető út, mint Japán kilépése a Nemzetek Szövetségéből.

Japán mindjárt első alkalommal, mikor a Népszövetség tanácsa a mandzsúriai konfliktussal foglalkozott, azt a hibát követte el, hogy delegátusa útján szeptember 28-án bejelentette a hadműveletek befejezését és csapatai visszavonásának megkezdését a délmandzsúriai vasúti zónába. Az 1931. év utolsó hónapjaiban végbement japán hadműveletek elgondolásában és kivitelében mutatkozó tervszerűség és céltudatosság szinte kizárja e bejelentés jóhiszeműségének lehetőségét s az események hamarosan meg is cáfolták a japán ígéreteket. A hivatalos japán magyarázat, amely szerint a további hadműveletek, éppúgy mint a korábbiak az ellenség támadó fellépésének elhárítása, illetőleg megelőzése végett váltak szükségessékké, elfogadhatatlan, mert a hadműveletek Mandzsúria teljes okkupációjáig nyilvánvalóan jól kidolgozott tervek szerint folytak le; a kínai provokáció igazolására Japán által felhozottak olyan jelenségek, amelyek elkerülhetetlenek, ha idegen csapatok mozognak oly területen, amelyen ellenséges érzületű s többnyire fegyelmezetlen karhatalmi alakulatok vagy ilyenek töredékei léteznek.

A Népszövetség tanácsa, amely Japán első bejelentése nyomán szeptember 30-án igen bizakodó határozatot hozott, annak a meggyőződésnek adván kifejezést, hogy mindkét érdekelt kormány kerülni kívánja a békés jó viszony megzavarására alkalmas lépéseket, október 14-én megnyílt következő ülészakán már más hírokat penget és csak Japán nemleges szavazatán hiúsul meg oly határozati javaslat elfogadása (az Egységokmány 5. cikke szerint a határozathozatalhoz egyhangúság kívántatik), amely felhívja Japánt, hogy haladéktalanul kezdje meg csapatainak visszavonását a vasúti zónába és ezt a tanács következő

ülésszakának megnyitásáig fejezze be. Kézenfekvő, hogy ez a határozati javaslat, amely Japánt abba a kínos helyzetbe hozta, hogy a Tanácsban képviselt valamennyi hatalommal szembe kellett helyezkednie, szervesen összefügg a szeptemberi ülésszakon Japán által tett ígérettel, amely eredendő hibája volt a japán magatartásnak. A Tanács állásfoglalása után ismeretessé vált nagyszabású északmandzsúriai hadműveletek természetesen még jobban rontották a hangulatot, úgyhogy Japán is szükségesnek látta, hogy jószándékának és a Népszövetség intézménye iránti tiszteletének tanújelét adja. Ezért a Tanács novemberi ülészakán a japán kiküldött, annak hangsúlyozása mellett, hogy Japán továbbra is a megszállt területek „mielőbbi“ kiürítésének álláspontján van, tanulmányi bizottság kiküldését javasolta. Ehhez képest a Tanács el is határozta öttagú bizottságnak kiküldését a helyszínre azzal a megbízással, hogy a japán-kínai jóviszonyt fenyegető körülményekről a Tanácsnak jelentést tegyen. A Tanács elnöke — Briand — a vonatkozó határozati javaslat tárgyalása során nyomatékosan figyelmeztette az érdekelteket, hogy újabb összeütközésre vezető minden kezdeményezéstől tartózkodjanak. Mikor ezek a szavak elhangzottak, már javában folyt a Csingcsau elleni offenzíva, mely a japán front balszárnyát a kínai falig előrevitte s végleg kiszorította Dél-Mandzsúriából Csang tábornagy haderejét.

A népszövetségi bizottság Lord Lytton angol delegátus vezetése alatt egy-egy olasz, francia, német és Egyesült Államokbeli tagból állt és 1932 február végén érkezett Tokióba; innét Sanghai-on és Pekingben át Mandzsúriába utazott, ahol kb. hat hetet töltött, majd rövid tokiói látogatás után Pekingben szövegezte meg jelentését, amely szeptember 4-ről kelt. Míg a bizottság munkálatai folytak, Mandzsúriában nagyobbszabású hadműveletek nem történtek, erre az időre esik azonban a sanghai-i hadjárat és az új mandzsúriai állam megalakulása. A sanghai-i ügyet a Népszövetség és a nagyhatalmak erőfeszítésének sikerült kielégítően elintéznie, az önálló Mandzsukuo életrehívása azonban döntően befolyásolta a japán-kínai konfliktus diplomáciai történetét, elsősorban a népszövetségi bizottság jelentését és javaslatainak sorsát.

Mandzsukuo állam megalakulásának előzményeivel és körülményeivel ezúttal nem foglalkozhatunk; ismeretes, hogy első szervezete a japán megszállás elől elmenekült kínai polgári hatóságok helyén japán segédlettel létesített új közigazgatási apparátuson nyugodott. Mandzsukuo jelszava teljes függetlenség Kínától; uralkodója az 1911-ben gyermekkorában trónjától megfosztott utolsó kínai császár mint régens. A népszövetségi bizottság jelentése részletesen foglalkozik Mandzsukuo keletkezésével és jövőjével s az új államalakulatra nézve lesújtó eredményre jut. Eszerint Mandzsukuo megteremtése egészen a japánok műve; annak sem ethnikai, sem természetes előfeltételei meg nem voltak, létezése szorosan össze van kapcsolva Mandzsúria japán megszállásával: ha megszűnik az okkupáció, semmivé lenne az új állam is. Hogy ezek a megállapítások, melyeknek helytállóságát Japán hevesen vitatja, mennyiben helyesek, most nem vizsgálhatjuk, csak az az összefüggés érdekel, mely a független Mand-

zsúria kikiáltása és a japán-kínai konfliktus fejleményei, különösen a Népszövetség eljárása között található. Alig lehet vitás, hogy ily összefüggés valóban létezik és hogy az új államalakulat életrekelésével Japán a mandzsudat kérdésben a világot befejezett tények elé kívánta állítani, hogy elejét vegye az előzmények után nagyon is valószínű olyan népszövetségi határozatnak, amely lényegében az 1931 szeptember 18-a előtti állapot helyreállítására kötelezte volna. Nem lehet azonban elzárkózni attól a megfontolástól, hogy a japán taktika ezúttal sem volt szerencsés és a kevesebb is több lett volna. A Lytton-bizottság jelentése nem fogadta el befejezettnek a Japán által előidézett „tényeket” és jelentésének sarkalatos pontja annak megállapítása, hogy Mandzsukuo fenntartása és elismerése éppoly kevésbé kielégítő megoldása volna a mandzsúriai problémának, mint a status quo visszaállítása. Az elhamarkodott államszervezésnek tehát az lett a következménye, hogy presztízs okokból elfogadhatatlanná lett Japán számára a saját javaslata folytán kiküldött népszövetségi bizottság jelentése, holott alig lehet vitás, hogy az a megoldás, amelyet a bizottság javasol, t. i. Mandzsúria széleskörű autonómiája Kína fennhatóságának elismerése mellett, de az ország egyidejű demilitarizálásával és hathatós nemzetközi ellenőrzés mellett, melyben a vezetőszerp Japánt illetné, a gyakorlatban — figyelemmel Japán hatalmi pozíciójára — csaknem egyenlő lett volna egy mandzsúriai japán protektorátussal. Ehelyett Japán Mandzsukuo megteremtésével, majd diplomáciai elismerésével leszegezte magát oly külsőségek mellett, amelyeknek nemzetközi jóváhagyása nem volt remélhető és ezáltal szükségtelenül súlyosbította taktikai helyzetét.

Japán teljes elszigeteltsége nyilvánult meg azoknak a bonyodalmas és kezdetől fogva meddőségre ítélt tárgyalásoknak során, amelyek a Lytton-bizottság jelentése felett a Népszövetség mandzsúriai külön bizottsága előtt hónapokon át folytak azzal a céllal, hogy a Tanács a jelentéshez mindkét fél számára elfogadható módon foglalhasson állást. Ez a törekvés szükségszerűen megghiúsult azon az alapvető nézeteltérésen, amely Mandzsukuo elismerése tekintetében Kína és a Népszövetség között egyfelől, és Japán között másfelől mutatkozott s amelyet a szövegezés művészetének legmagasabb fokával sem lehetett kiküszöbölni. Végül is a külön bizottság kénytelen volt a Népszövetség tanácsának oly értelemben jelentést tenni, hogy a japán-kínai konfliktus békés elintézése megghiúsult. Az Egységokmány 15. cikkének 4. bekezdése értelmében a Tanács által készített jelentés kemény kritikáját tartalmazza Japán eljárásának és javaslataiban mindenben a Lytton-bizottság álláspontjára helyezkedik. A Tanács határozata után a japán küldöttség elhagyta Genfét.

A mandzsúriai konfliktus Japánnak a Nemzetek Szövetségéből való kiválásával világpolitikai jelentőséget nyert s ezidőszert még teljességgel beláthatatlan, mily következményekkel jár majd a távolkelet vezető hatalmának szembehelyezkedése a többi kultúrállamnak a népszövetség szervei útján kifejezett közvéleményével. Annyit már most láthatunk, hogy Japán szakítása a Nemzetek Szövetségével tetemesen megerősítette azoknak a japán tényezőknek befolyását, akik Japán

„aktív“ kínai politikájának hívei. Dzsehol (Jehol) tartomány állandónak ígérkező megszállása az elmúlt téli hadjárat során már alighanem e körök megnövekedett súlyára vezethető vissza ha hinni lehet a Peking közeli bevételéről és a volt főváros körüli területnek új államalakulattá szervezéséről szóló híreknek, mindezek a lépések a japán nacionalizmus újabb sikereit jelentenék és újabb lépéseket a hadsereg által támogatott messzemenő külpolitikai törekvések irányában. Alig szenvedhet kétséget, hogy e törekvések végső célja a Japán számára legjelentősebb kínai területeknek japán befolyás alatt álló s a birodalom többi részétől független új állammá szervezése. Ennek a politikának kíméletlen folytatása csaknem bizonyosan súlyos bonyodalmakra fog vezetni s ha majdan több esztendő távlatából tárgyilagos véleményt lehet mondani a közelmúlt eseményeiről, nagyon féltő, hogy a verdikt körülbelül így fog szólni: sok szenvedéstől és vérontástól menekültek volna a távolkelet népei, ha a mandzsúriai kérdésben Japán jogos érdekei védelmében nem nyúlt volna oly eszközökhöz, amelyek jogtalanságra újabb jogtalansággal válaszoltak s nem hintette volna el újabb viszályok magvát mindegyik érdekelt félnek s az egész emberiségnek súlyos kárára.

DOMONY PÉTER